

VADEMECUM

SZTUKA STAROŻYTNEJ GRECJI

MATURA-Z-HISTORII-SZTUKI.PL

© **matura-z-historii-sztuki.pl**

Wszelkie prawa zastrzeżone. Materiał ten jest ograniczony prawami autorskimi i nie może być kopiowany, rozprowadzany i użytkowany w żadnej innej formie jak tylko na użytek własny kupującego.

JAK KORZYSTAĆ Z PREZENTACJI?

= dzieło szczególnie ważne, musisz je znać na maturze

= link do filmiku, który warto obejrzeć, aby lepiej zrozumieć i zapamiętać dzieło

W prezentacji znajdziesz również ramki ze szczególnie istotnymi faktami do zapamiętania, podsumowanie najważniejszych informacji oraz literaturę dodatkową, po którą możesz sięgnąć, aby poszerzyć wiedzę na temat omawianego okresu.

SZTUKA GRECKA

Sztuka rozwijająca się w okresie od XI do I wieku p.n.e. na terenie Półwyspu Bałkańskiego, na wyspach Morza Egejskiego, w Azji, południowej Italii oraz na wybrzeżach Morza Śródziemnego i Morza Czarnego; w fazie początkowej sztuka grecka pozostawała pod wpływem sztuki Bliskiego Wschodu i Egiptu;

PODZIAŁ SZTUKI GRECKIEJ

- ◆ **Okres archaiczny**

XI – VI w. p.n.e.

- ◆ **Okres klasyczny**

V – IV w. p.n.e.

- ◆ **Okres hellenistyczny**

III – I w. p.n.e.

TYPY ŚWIĄTYŃ GRECKICH

Templum in antis/podwójne anty

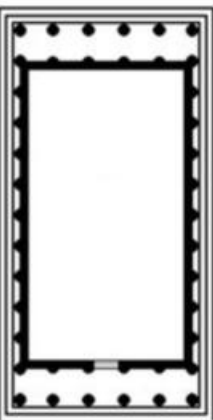
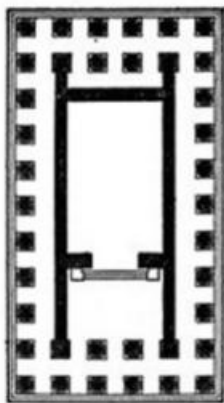
Prostylos

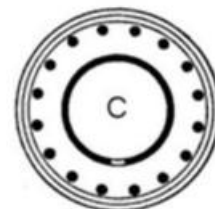
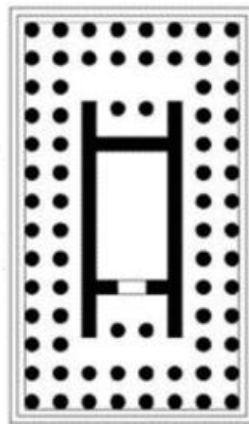
Amfiprostylos

Peripteros

Dipteros

Tolos

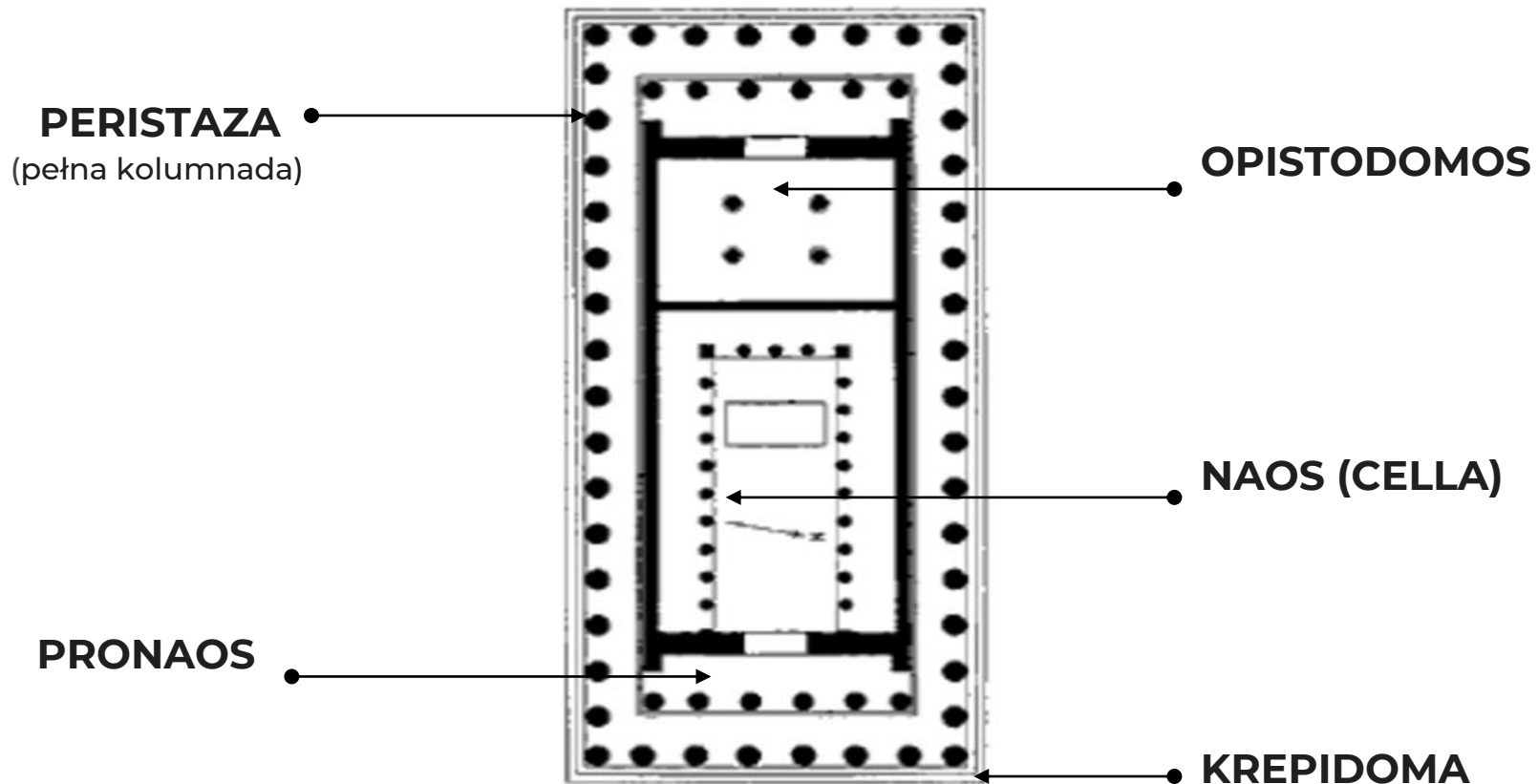

Monopteros

ZAPAMIĘTAJ!

Z tych planów najważniejsze to: świątynia z antami (templum in antis), peripteros, pseudoperipteros i tolos.

UKŁAD ŚWIĄTYNI GRECKIEJ:

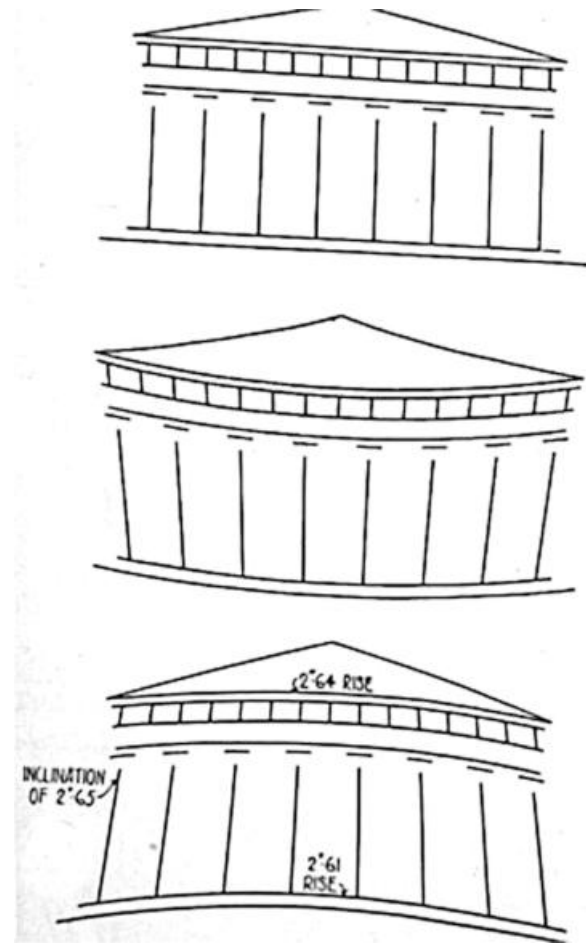

Świątynie greckie budowano na wzgórzach i dodatkowo podwyższano trójstopniową podbudową [krepidoma].

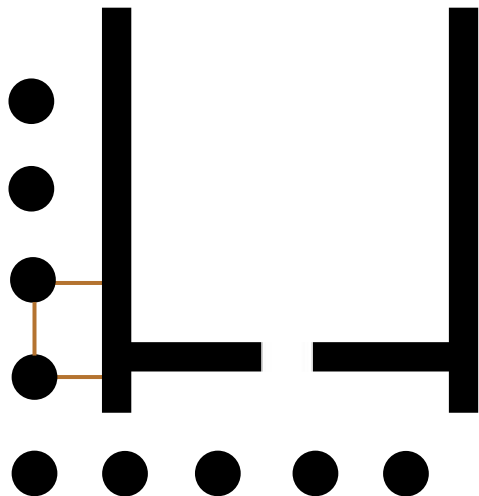
Najstarsze świątynie wznoszono z drewna i cegły suszonej, później zastąpił je kamień.

Budowle te cechowała duża **harmonia form** i **idealne proporcje**, które osiągnęto za pomocą różnego rodzaju korekt optycznych, czyli zabiegów wykorzystujących złudzenia optyczne i uwzględniających sposób w jaki oko ludzkie postrzega linie (zaobserwowano, że linie inne niż pionowe i poziome ulegają odgięciu na zewnątrz w miarę oddalania się od tzw. punktu ocznego).

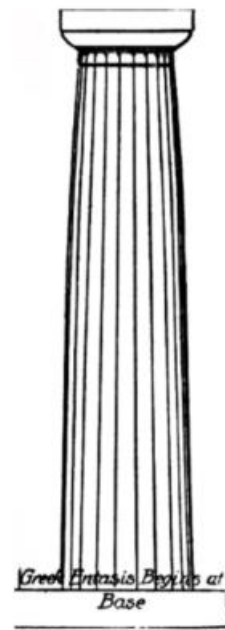
Do najważniejszych korekt optycznych należały: **entasis** i **interkolumnium**.

KOREKTY OPTYCZNE

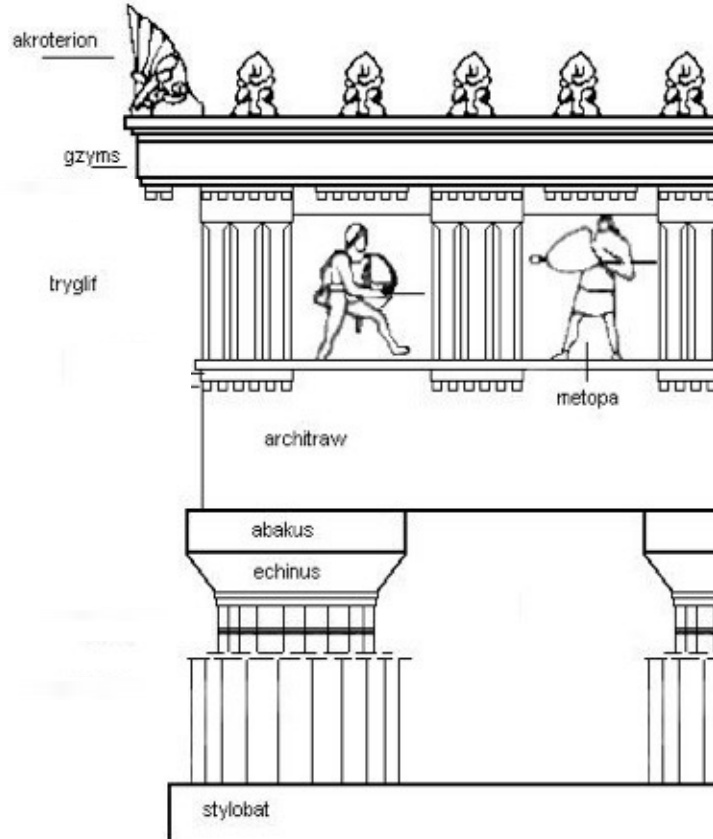

INTERKOLUMNIIUM – zasada konstrukcyjna, według której odległość między poszczególnymi kolumnami i między ścianą a każdą z kolumn powinna być identyczna, co zapewnia idealne proporcje budowli

ENTASIS – wybrzuszenie kolumny na wysokości $\frac{2}{3}$ w celu zlikwidowania wrażenia wklęsłości kolumn i uczynienia budowli bardziej harmonijną w oczach widza

PORZĄDKI ARCHITEKTONICZNE

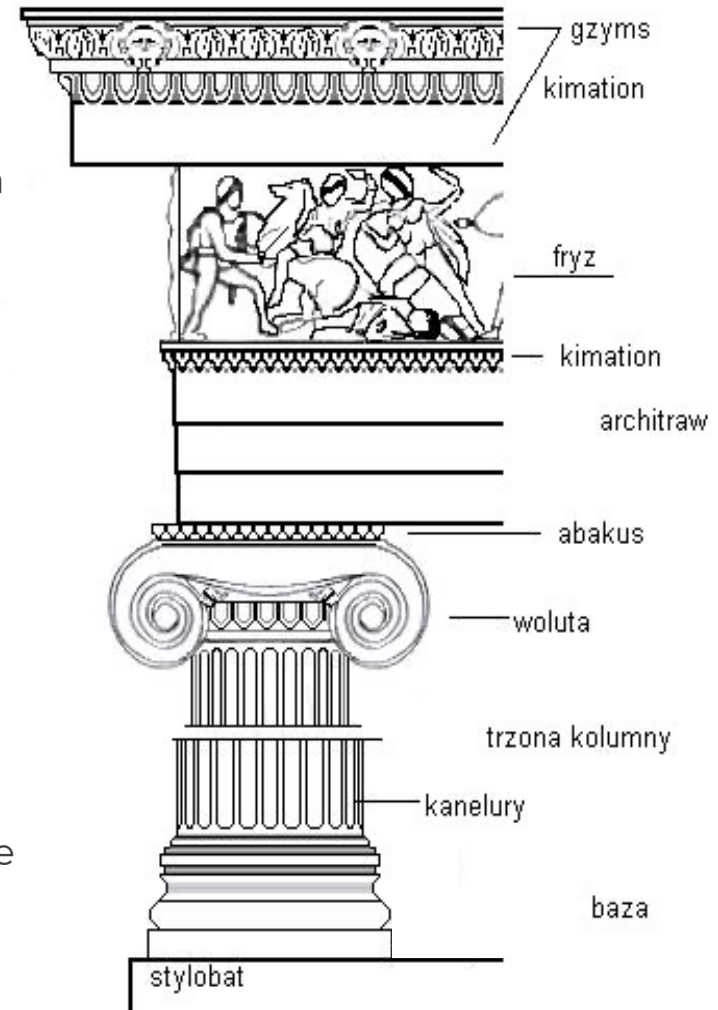

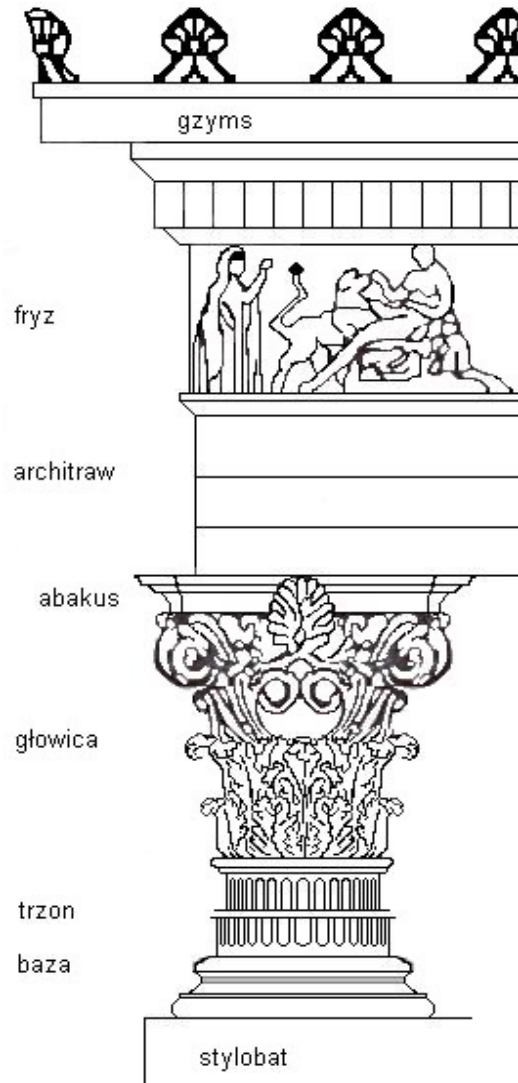
PORZĄDEK DORYCKI:

- ◆ ciężkie proporcje, surowość, monumentalność
- ◆ kolumny bez bazy, wsparte bezpośrednio na stylobacie (najwyższy stopień krepidomy)
- ◆ żłobkowany (kanelowany) trzon [18-20 żłobień – kanelur]
- ◆ wprowadzone korekty optyczne:
 - ~ entasis
 - ~ kolumna zwęża się ku górze
- ◆ głowica złożona z echinusa i abakusa
- ◆ belkowanie: gładki architrav + fryz podzielony na tryglify i metopy + wystający gzyms

PORZĄDEK JOŃSKI:

- ◆ lekkość, smukłe proporcje, duża ozdobność
- ◆ kolumny mają profilowane bazy ustawione na stylobacie
- ◆ gęsto kanelowany trzon [18-24 żłobień]
- ◆ obecność wprowadzonych w porządku doryckim korekt optycznych
- ◆ głowica bogato zdobiona z motywem wolut (ślimacznic) i dekoracyjnym abakusem
- ◆ belkowanie: trójczłonowy architrav + fryz ciągly wypełniony dekoracją reliefową + silnie wysunięty gzyms
- ◆ poszczególne części belkowania są podzielone kimationem z astragalem

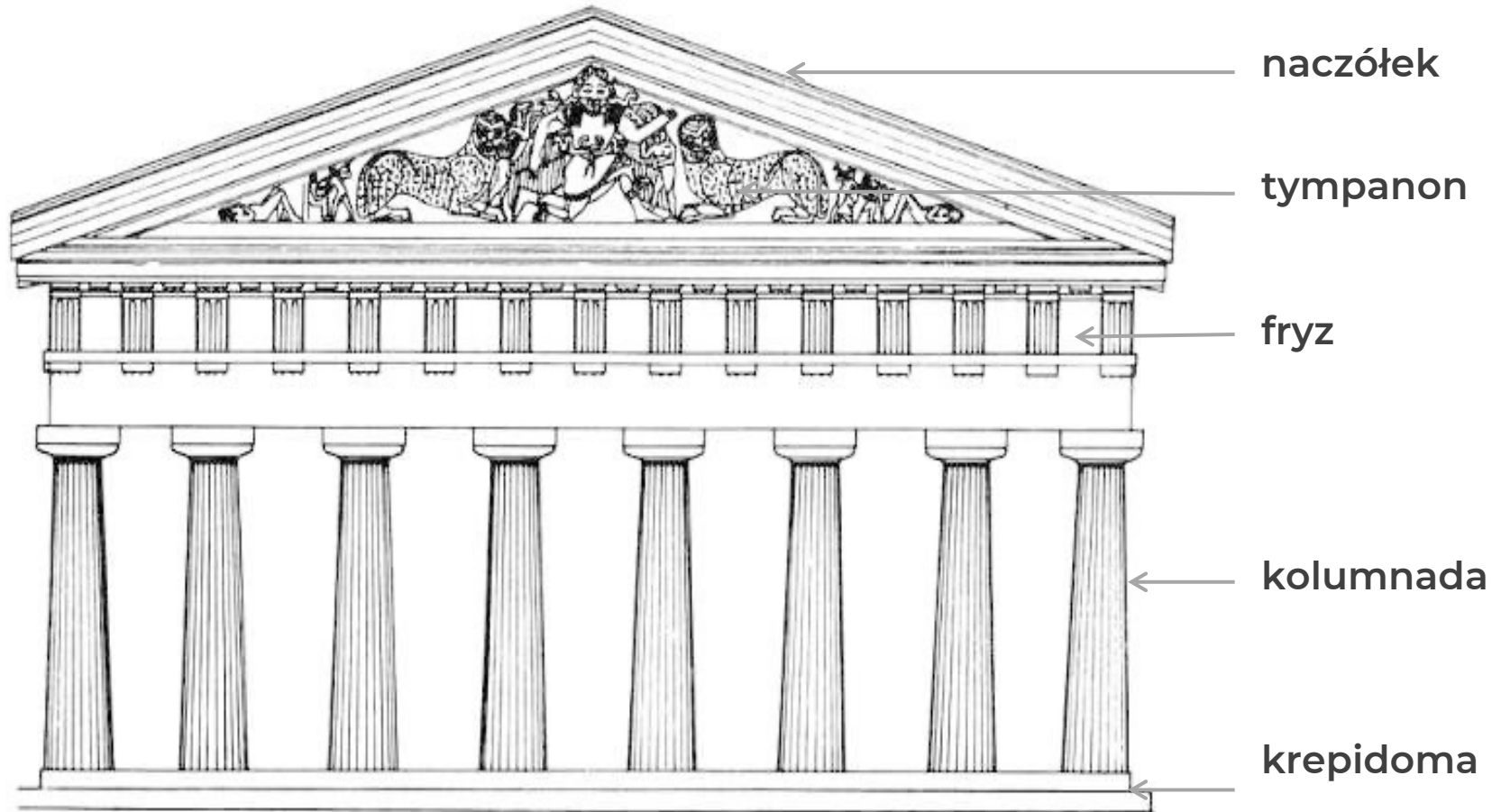

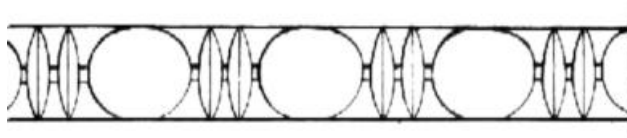
PORZĄDEK KORYNCKI:

- ◆ posiada większość cech porządku jońskiego, zasadniczą różnicę stanowi głowica
- ◆ głowica w kształcie kosza okolonego dwoma rzędami liści akantu, na których opierają się 4 woluty dźwigające abakus
- ◆ porządek ten jest najsmuklejszy i najbardziej elegancki, wytworny [powstał w okresie klasycznym – V w. p.n.e.]

KONSTRUKCJA PORTYKU

ORNAMENTY GRECKIE:

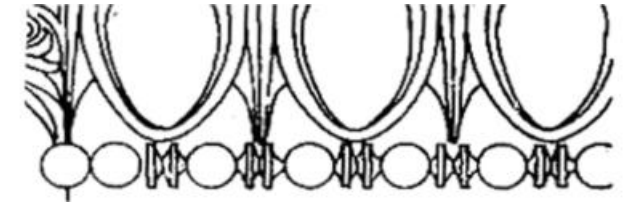
ASTRAGAL

MEANDER

PALMETA

KIMATION JOŃSKI (Z ASTRAGALEM)

ANTHEMION

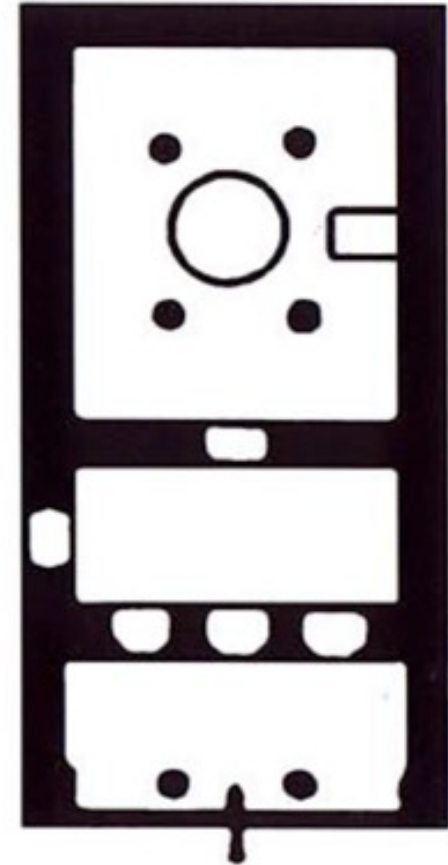
OKRES ARCHAICZNY

ARCHITEKTURA:

– domy i małe świątynie w typie megaronu

MEGARON – prostokątny budynek o jednym pomieszczeniu, na krótszym boku, jego wysunięte ściany boczne zakończone były płaskimi pilastrami, tzw. antami
z czasem plan megaronu stał się podstawową formą świątyni greckiej;

– w architekturze sakralnej ustalił się typ świątyni z **peristazą** – pełną kolumnadą okalającą budowlę w odmianach doryckiej i jońskiej

RZEŻBA:

Materiały rzeźbiarskie to początkowo drewno i wapień, a następnie brąz i marmur, wykonywano również rzeźby w następujących technikach:

AKROLIT – dzieło wykonywane jest z dwóch materiałów – głowa, ręce i stopy z kamienia, korpus i części nóg (okryte szatą z bogato zdobionej tkaniny) z drewna; technika stosowana od VII w. p.n.e.;

CHRYZELEFANTYNA – technika polegająca na stosowaniu złota i kości słoniowej w posągach montowanych na drewnianej konstrukcji; złota blacha (np. inkrustowana kamieniami półszlachetnymi, pastą szklaną, polichromowana) stanowiła okładzinę szat, włosów i akcesoriów, a płytki z kości słoniowej – twarzy i obnażonych części ciała; była to technika rozpowszechniona w Grecji w okresie klasycznym i stosowana głównie w kolosalnych posągach kultowych, np. w dziełach Fidiasza;

W końcu VII w. p.n.e. powstała monumentalna rzeźba w kamieniu dążąca do:

- przełamania panujących zasad symetrii i frontalizmu
- prawidłowego oddania ruchu

Typowe formy rzeźbiarskie dla tego okresu to:

KORA – posąg stojącej, ubranej dziewczyny

KUROS – posąg nagiego stojącego młodzieńca, przedstawienie zwycięzcy igrzysk sportowych

Ponadto powstawała rzeźba architektoniczna, która następnie upowszechniła się jeszcze bardziej w okresie klasycznym, np. w dekoracjach Partenonu.

KORA

- rzeźba pełnoplastyczna, ujęcie całopostaciowe, frontalne
- kompozycja prosta, sztywna, wertykalna, zwarta i dośrodkowa - brak prześwitów lub bardzo minimalne
- postać zawsze jest ubrana, ręce ułożone wzdłuż ciała lub lekko ugięte
- niekiedy delikatne próby zróżnicowania faktury w celu oddania detali
- rzeźby były polichromowane na intensywne kolory →

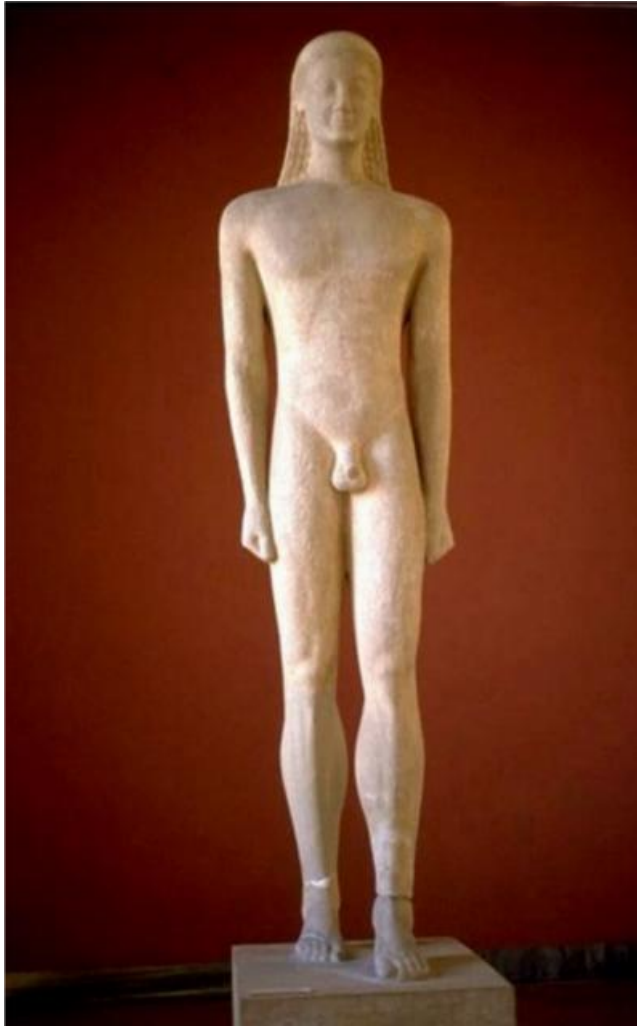
Hera z Samos

Dama z Auxerre

KUROSU

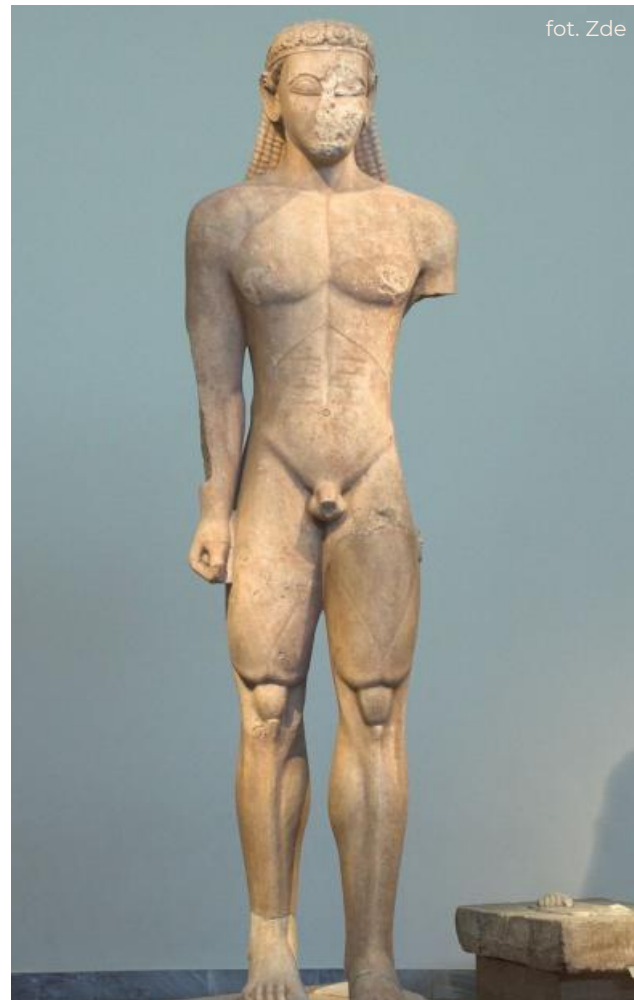

Kouros z Melos

- rzeźba pełnoplastyczna
- kompozycja zwarta (mimo niewielkich prześwitów), zamknięta, dośrodkowa
- bryła blokowa o ustawieniu frontalnym
- postać statyczna, wyprostowana – ręce wzdłuż ciała, ujęta w sztywnej, wykroczonej pozie
- prawidłowe proporcje ciała – wąskie biodra i szerokie barki podkreślające wysportowaną sylwetkę
- bezosobowa twarz
- uśmiech archaiczny – kąciaki ust lekko uniesione

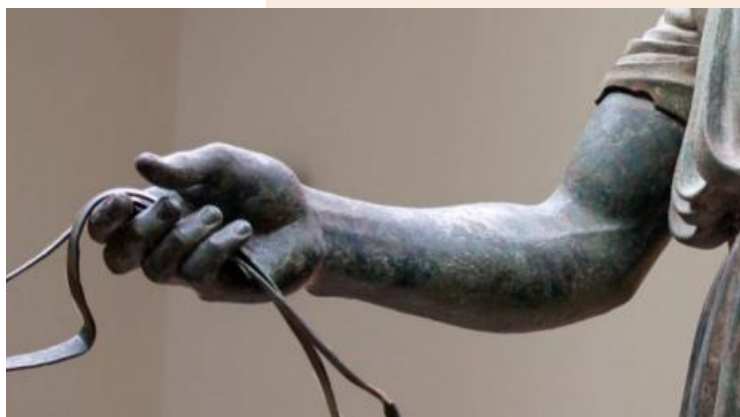
Apollo z Tenei

Kuros z Sunionu

Moschoforos
(gr. niosący cielę)

Auriga z Delf

Jeździec z Rampin

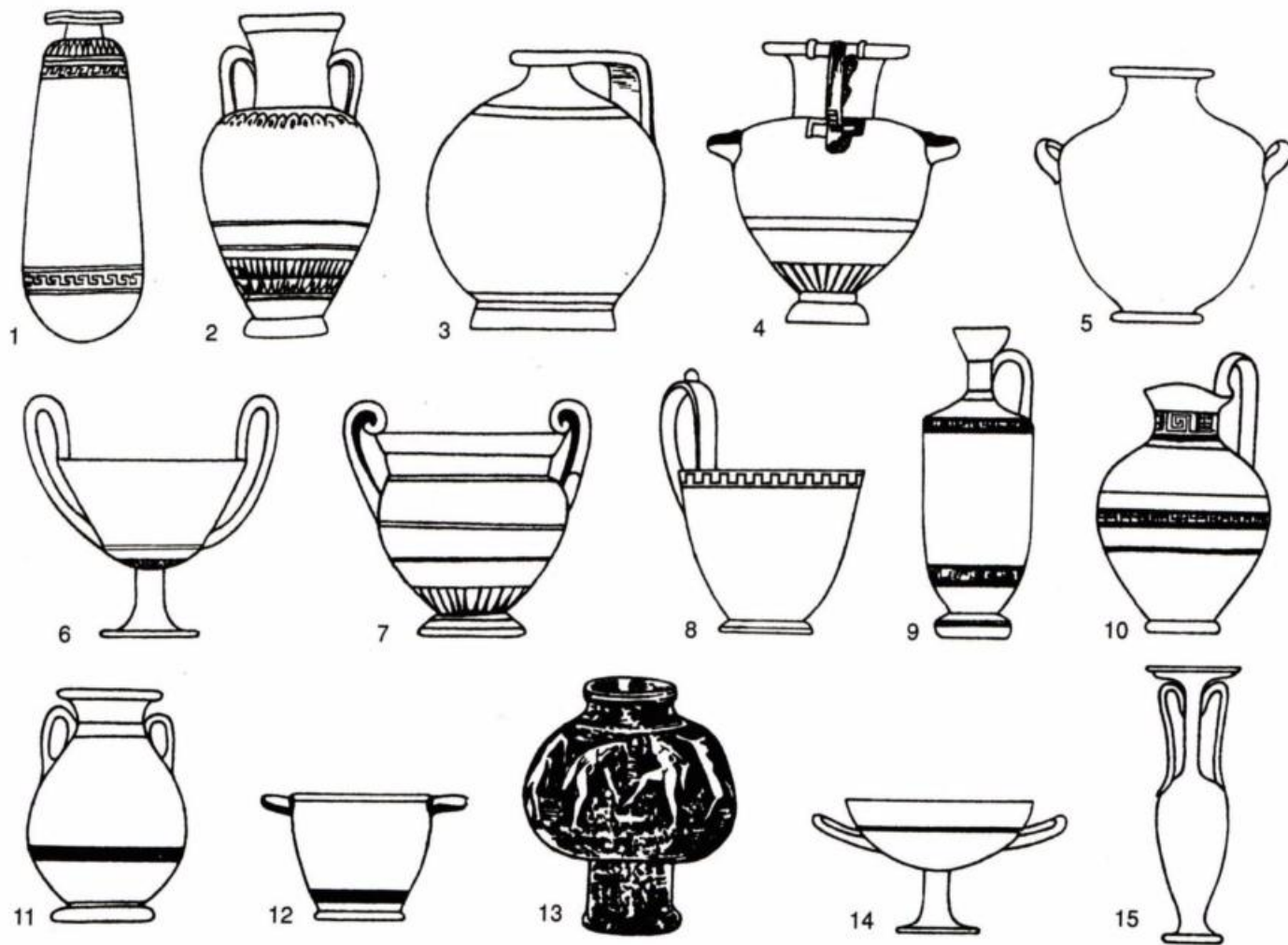

Antenor –
Grupa tyranobójców
(kopia rzymska)

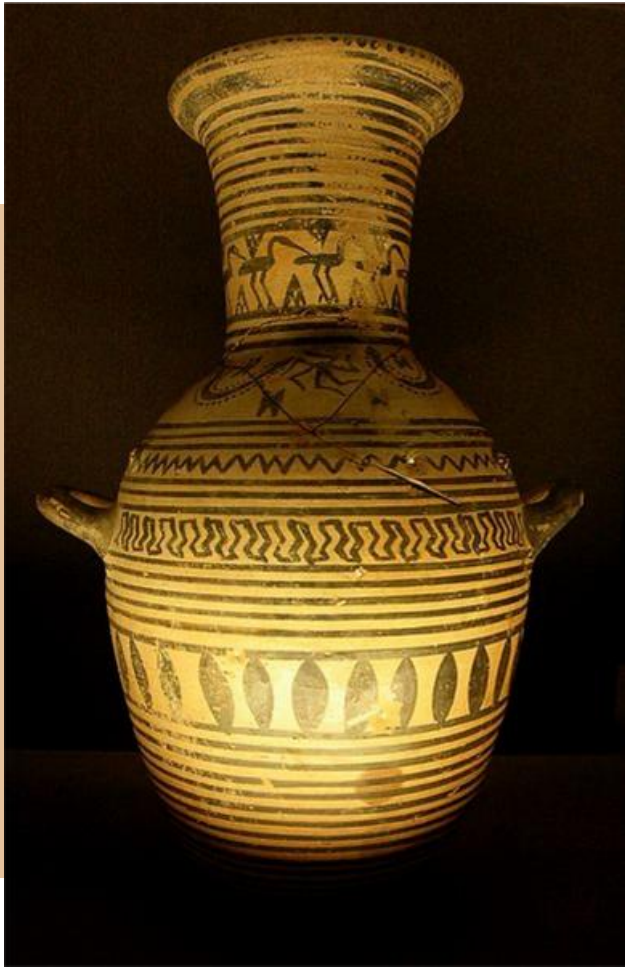
CERAMIKA:

W rzemiośle starożytnej Grecji najważniejsze miejsce zajmowała ceramika; z czasem wykształciły się w niej następujące style malarstwa wazowego:

- ◆ **geometryczny** – (X-VIII w. p.n.e.) kompozycje pasowe – zygzaki, koła, meandry, wzory i postaci silnie zgeometryzowane [styl ten poprzedzał okres protogeometryczny XI-X w. p.n.e.]
- ◆ **orientalizujący** – (VII w. p.n.e.) kompozycje pasowe inspirowane Wschodem – liście palmy, lotosu etc.
- ◆ **czarnofigurowy** – (VII/VI w. p.n.e.) motywy figuralne i inne malowane czarną sylwetą na białym lub czerwonym tle, malarski charakter scen
- ◆ **czerwonofigurowy** – (VI w. p.n.e.) motywy figuralne malowane czerwoną sylwetą na czarnym lub żółtym tle, przedstawiano gł. sceny mitologiczne [tylko na brzuścu – scena główna]

kształty starożytnych waz i naczyń greckich: 1 – alabastron; 2 – amfora; 3 – aryballos; 4 – hydria; 5 – kalpis; 6 – kantharos; 7 – krater; 8 – kyatos; 9 – lekty; 10 – oinichos; 11 – pelike; 12 – skyfos; 13 – psykter; 14 – schale; 15 – stamnos;

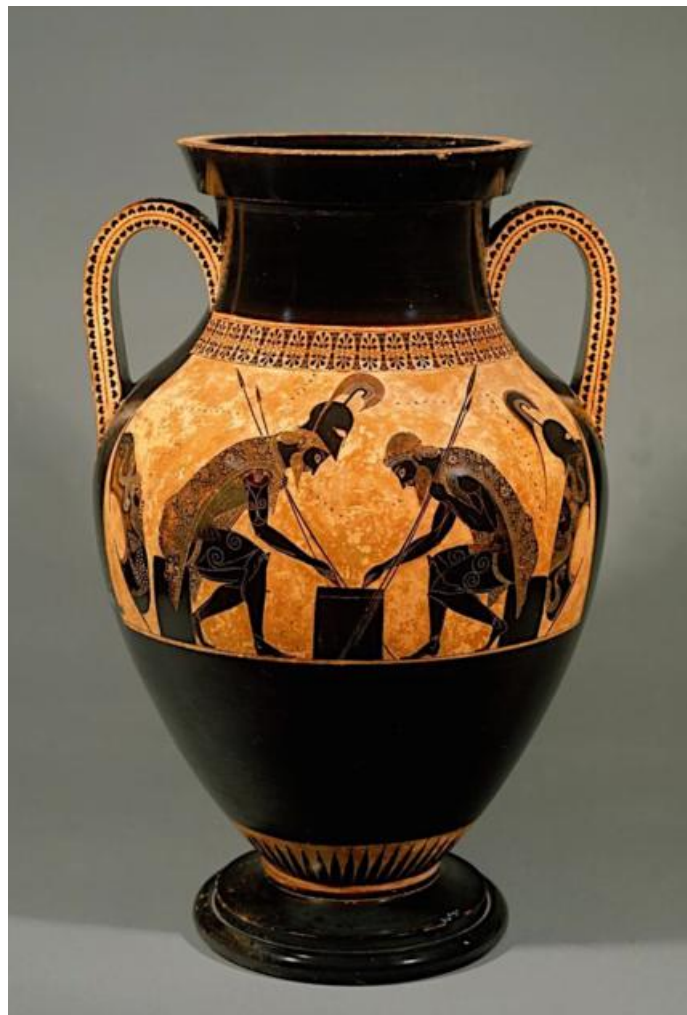
styl geometryczny

styl orientalizujący

Eksekias –
Achilles i Ajaks grający w kości
(styl czarnofigurowy)

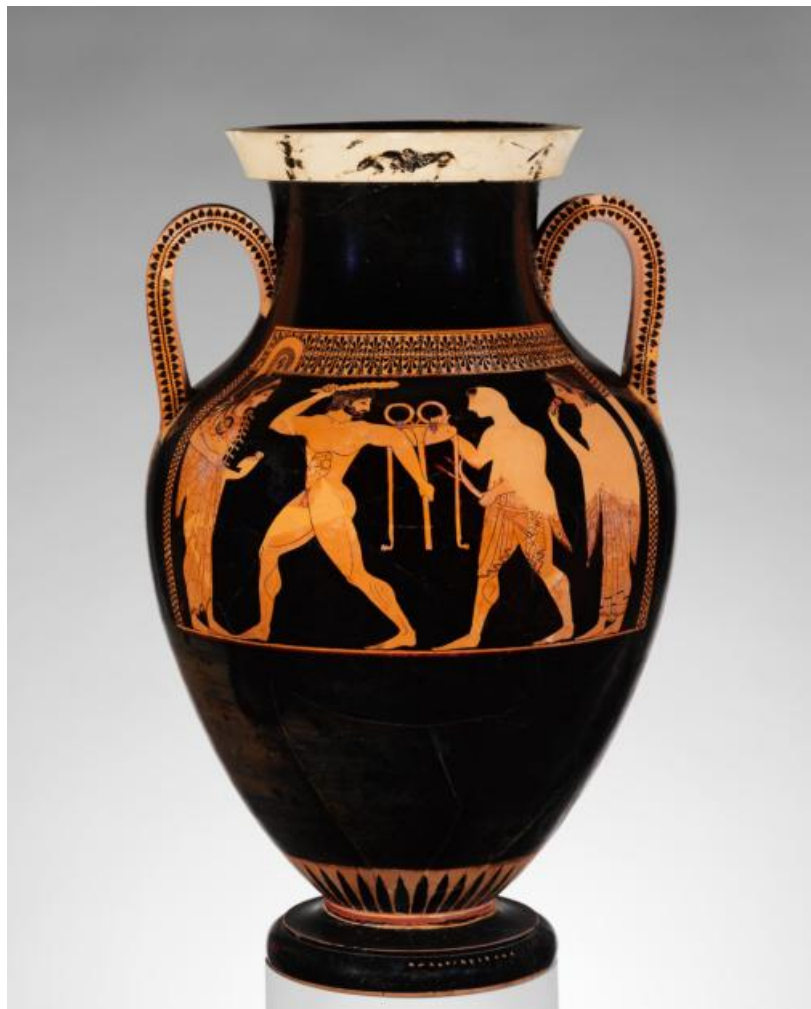
Eksekias –

Achilles zabijający Pentasileę
(styl czarnofigurowy)

- scena walki postaci mitologicznych ukazana na brzuscu wazy okolona motywami dekoracyjnymi m.in. spirali i palmety
- przedstawienie dynamiczne, oparte na liniach diagonalnych – diagonalny układ ciał oraz krzyżujące się diagonale włóczni powodują wrażenie napięcia i dramatyzmu ukazanej walki
- linearność przedstawienia przełamana dekoracyjnymi detalami na zbrojach

Klitias i Ergotimos – Waza François (styl czarnofigurowy)

styl czerwonofigurowy

LEKYT – wysmukłe naczynie ceramiczne służące do przechowywania oliwy do smarowania ciała (jeden z przyborów toaletowych); powszechnie stosowane w starożytnej Grecji;

OKRES KLASYCZNY

W 2 poł. V w. p.n.e. Ateny, pod rządami Peryklesa, stały się głównym ośrodkiem sztuki starożytnej Grecji; działali tu najwybitniejsi architekci: Iktinos, Mnesikles, Kalikrates, rzeźbiarze: Fidiasz, Poliklet i malarze: Apollodoros z Aten;

ARCHITEKTURA:

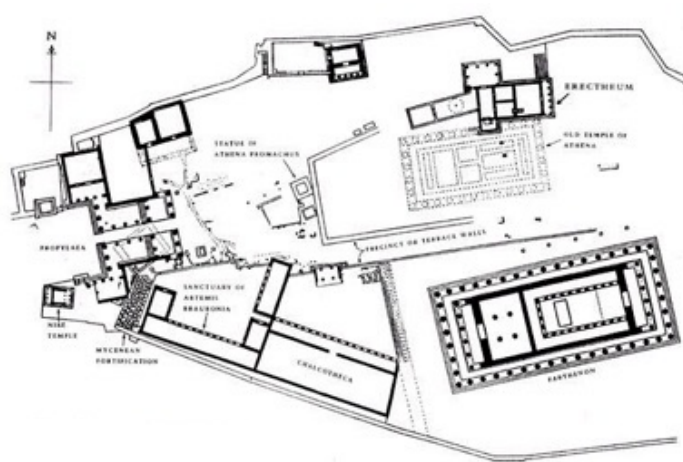
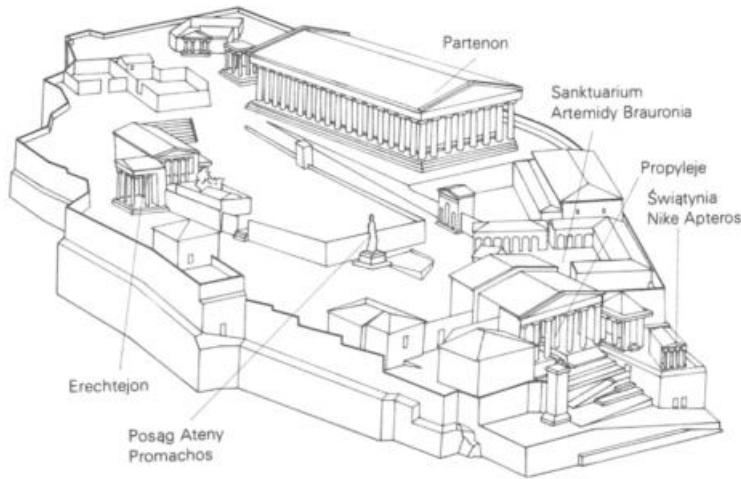
- ◆ w urbanistyce wytworzył się nowy typ miasta o funkcjonalnym planie z prostokątną siatką ulic, np. Milet, Pireus.
- ◆ pojawiły się nowe typy budowli świeckich: teatr, buleuterion, odeon, gimnazjon, stadion; od IV w. p.n.e. postępowała monumentalizacja architektury użytkowej
- ◆ powstał nowy typ budowli sakralnej – tolos – na planie koła
- ◆ dokonała się synteza porządków doryckiego i jońskiego, np. Partenon
- ◆ pojawiła się głowica koryncka

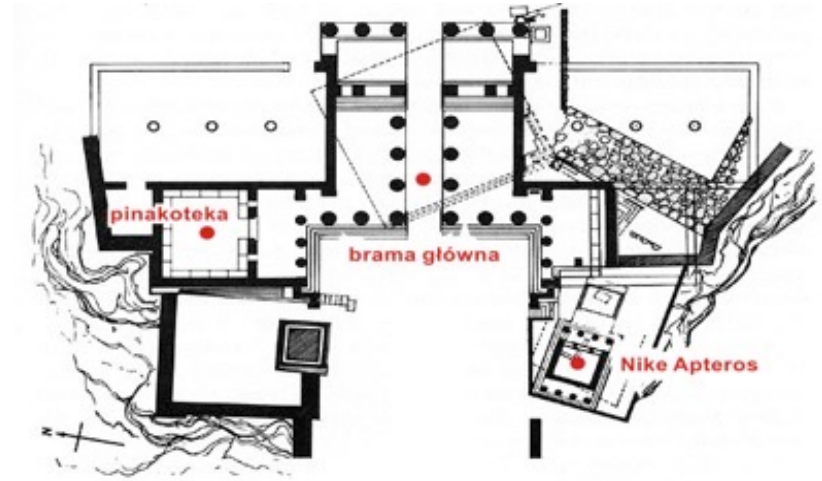

Akropol w Atenach (V w. p.n.e.)

- wzgórze świątynne, jeden z najstarszych greckich zespołów sakralnych (temenosów)
- znajduje się na nim szereg świątyń poświęconych kultom głównych bogów Grecji
- kompleks otwierają Propyleje – reprezentacyjna brama na planie prostokąta, w porządku doryckim (w środku, w jednym ze skrzydeł znajdowała się pinakoteka – pierwsza galeria obrazów na desce)
- główną budowlą jest Partenon

rekonstrukcja i plan zabudowy Akropolu

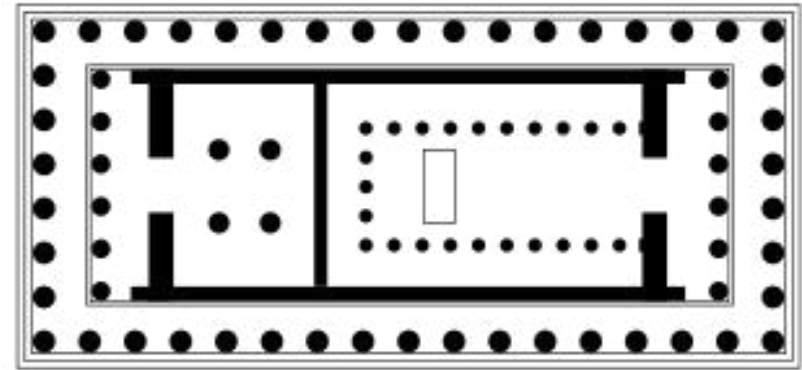

Propyleje na Akropolu w Atenach

Partenon na Akropolu (V w. p.n.e.)

- główna świątynia Akropolu poświęcona bogini mądrości – Atenie Partenos
- wzniesiona na planie podłużnym o kształcie peripterosu, w układzie 8 x 17 kolumn, w porządku doryckim, wprowadzono też 4 kolumny jońskie w sali przylegającej do celli
- zbudowana na stylobacie z zastosowaniem korekt optycznych
- obydwie fasady miały formę portyku kolumnowego zwieńczonego trójkątnym tympanonem
- w środku znajdował się monumentalny posąg Ateny będący, podobnie jak pozostałe dekoracje rzeźbiarskie, dziełem Fidiasza

Partenon - bryła i plan

Partenon na Akropolu w Atenach – bryła

Kliknij w link poniżej, aby obejrzeć rekonstrukcję 3D Partenonu w Atenach wraz z jego dekoracjami.

Źródło: kanał Ancient Athens 3D, *The Parthenon - 3D reconstruction*, <https://youtu.be/PWPCZ1UjYmI>.

W starożytnej Grecji, podobnie jak w wielu innych kulturach antycznych, polichromia była bardzo popularną techniką dekoracyjną, stosowaną również do dekoracji architektury.

Wszystkie świątynie znajdujące się na Akropolu, z Partenonem na czele, były dekorowane w ten sposób zwłaszcza w partii belkowania. Do wykonywania polichromii używano intensywnych kolorów mających na celu ożywienie scen i postaci, wyeksponowanie ruchu i nadanie przedstawieniu większego realizmu.

Fidiasz –

Atena Partenos, V w. p.n.e.

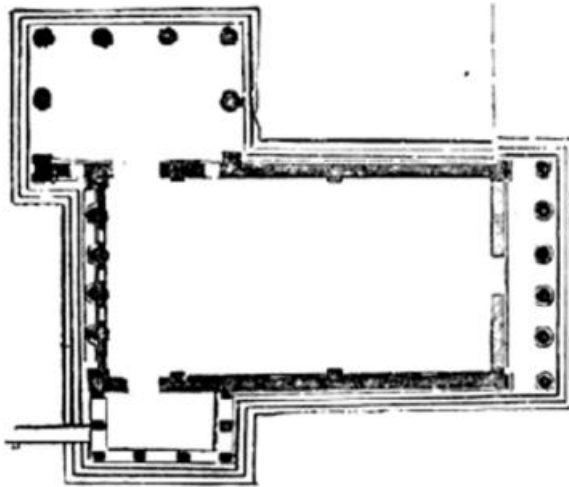
- monumentalna 12-metrowa rzeźba wykonana w technice chryzelefantyny (ze złota i kości słoniowej), umieszczona była wewnątrz Partenonu
- bogini przedstawiona w statycznej, dostojnej pozie, w prawej dłoni trzyma figurę Nike, lewą opiera o tarczę dekorowaną scenami walk bogów, na głowie ma hełm
- odpowiednie proporcje ciała, poza swobodna, ale majestatyczna
- draperie szaty przypominają miejscami kanelury kolumn

(kopia rzymska)

(rekonstrukcja)

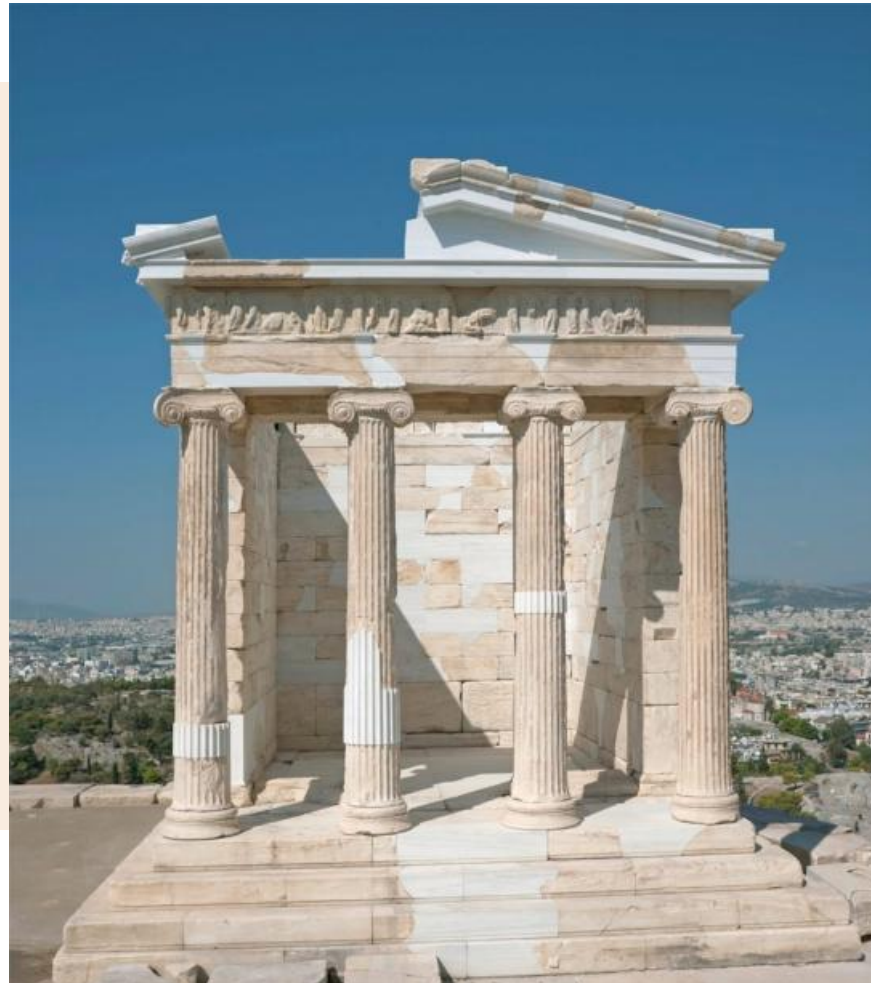

Erechtejon na Akropolu

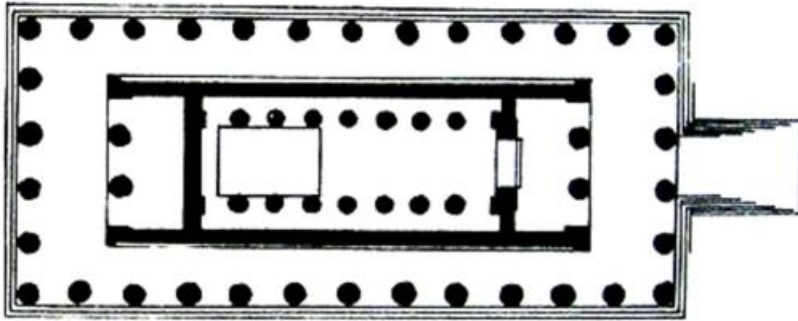
- budowla o nieregularnym planie przypominającym amfiprostylos, w środku znajdowało się kilka sanktuariów i cell
- na zewnątrz ganek kor (lub kariatyd), czyli dziewcząt w luźnych fałdowanych szatach przypominających kanelowanie kolumn, niosących na głowach poduszki i płyty (echinus i abakus), na których wspiera się belkowanie łoży;
- kariatyda to podpora pełniąca jednocześnie funkcję konstrukcyjną i dekoracyjną

ganek kor (kariatyd) w Erechtejonie na Akropolu

świątynia Nike Apteros na Akropolu

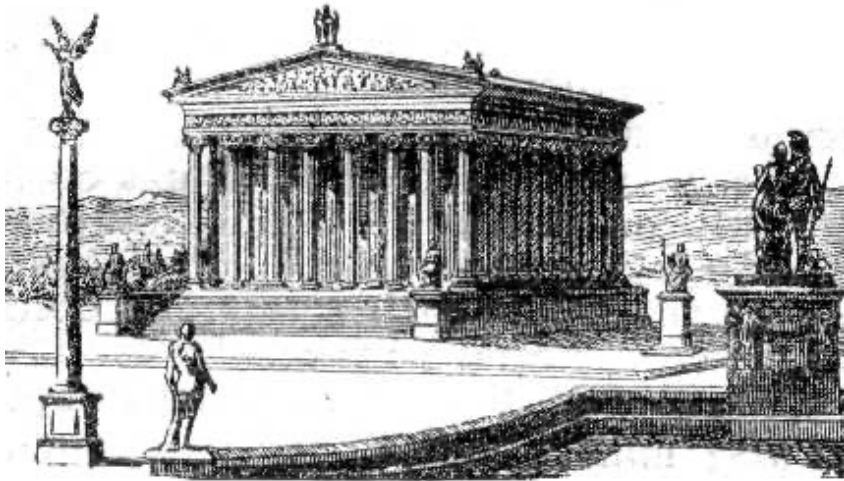
świątynia Zeusa w Olimpii

V w. p.n.e. [Libon z Elidy]

- świątynia Zeusa w Olimpii była największą świątynią na Peloponezie;
- zbudowana na planie peripterosu
- za wykonanie monumentalnego posągu Zeusa Olimpijskiego był odpowiedzialny Fidiasz; w rzeźbie tej również zastosowano technikę chryzelefantyny

posąg Zeusa Olimpijskiego
[Fidiasz]

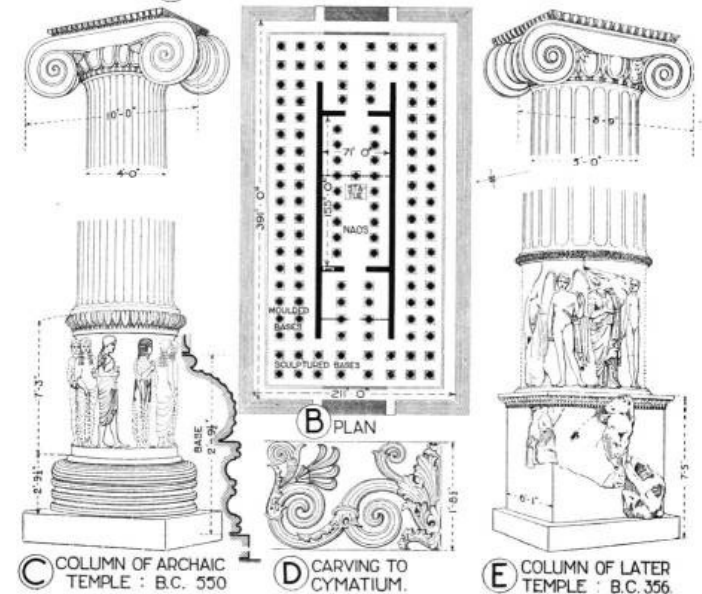

Artemizjon w Efezie
(VI-V w. p.n.e.)

THE TEMPLE OF ARTEMIS: EPHEBUS

A RESTORED VIEW OF TEMPLE & TEMENOS: B.C. 356

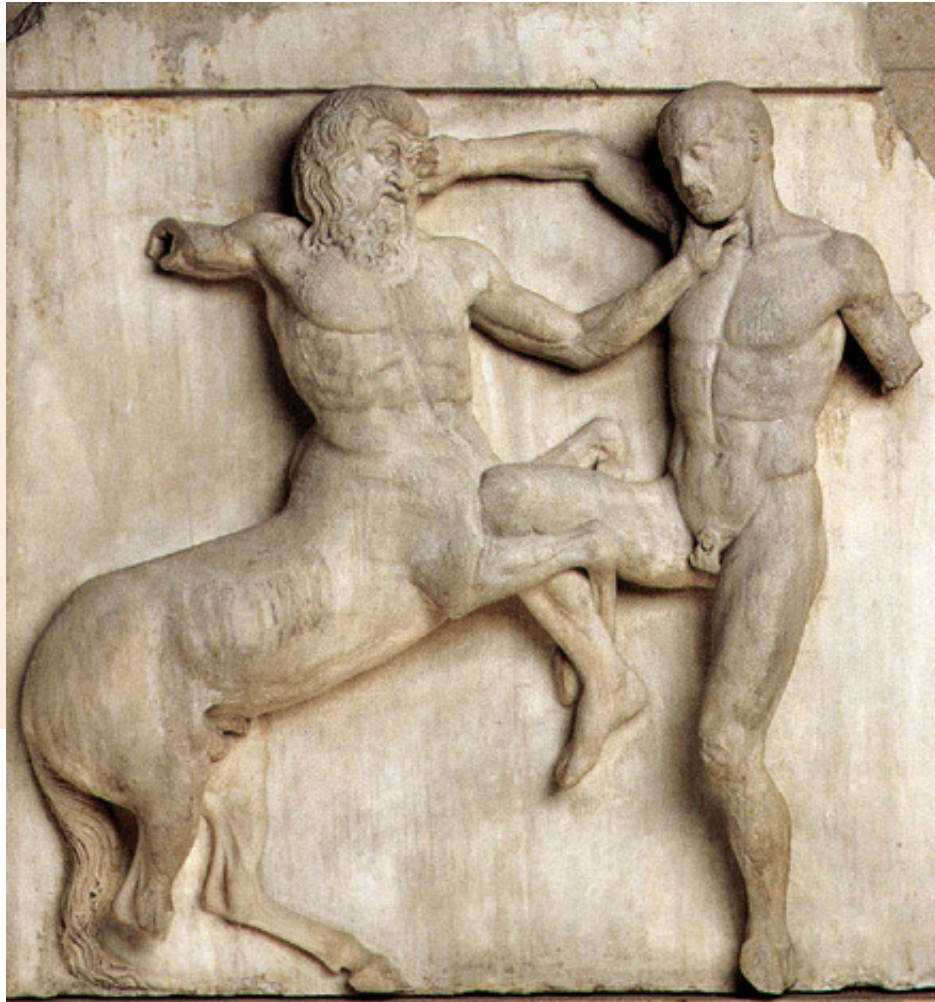

tolos w Delfach

RZEŻBA:

- ◆ płaskorzeźba idealizowana, kompozycja rytmiczna, podporządkowana ramom architektury
- ◆ tematyka głównie mitologiczna, liczne sceny walk
- ◆ pod koniec V w. p.n.e. powstał tzw. „styl mokrych szat”, polegający na bardzo wiernym oddaniu faktury szat ściśle przylegających do ciała postaci
- ◆ rozwijał się relief wotywny i nagrobny, np. dekoracyjne stele nagrobne
- ◆ nastąpił rozkwit monumentalnej rzeźby wolnostojącej w brązie i marmurze zmierzającej do oddania ruchu (tzw. ruch zatrzymany – studium ruchu); tematem dominującym tego typu przedstawień byli bogowie i atleci
- ◆ popularny był portret syntetyczny – twarz spokojna, pozbawiona emocji, nie wyrażająca żadnych uczuć, dostojna i idealizowana, np. portret Peryklesa

- ◆ w V w. p.n.e. Poliklet opracował kanon postaci ludzkiej [proporcje 1:8 – głowa reprezentuje w nim jeden „moduł / jednostkę miary” i stanowi 1/8 ciała] i wprowadził na stałe bardziej naturalny układ ciała – kontrapost
- ◆ dzieła tego okresu cechowała harmonia, swoboda i idealizacja, kompozycja była rozluźniona; nastąpiło odejście od frontalności i przełamanie osi prostych
- ◆ w IV w. p.n.e. Praksyteles wprowadził uczłowieczenie bogów, przedstawiał ich w naturalnych ujęciach, scenach z życia codziennego, odheroizowanych
- ◆ zaczęły powstawać pierwsze akty kobiece, np. „Afrodyta z Knidos”
- ◆ w IV w. p.n.e. Lizyp poprawił kanon Polikleta, wprowadzając proporcje 1:9 – postaci smuklejsze, nogi wydłużone o „dodatkową głowę”

Fidiasz – metopa z Partenonu w Atenach

Fidiasz – Procesja panatenajska - fragment (płaskorzeźba z Partenonu)

Obecnie w: Luwr, Paryż

Fidiasz – Procesja panatenajska - fragment (płaskorzeźba z Partenonu)

- kompozycja reliefowa umieszczona w partii fryzu przedstawiająca procesję dla uczczenia narodzin bogini Ateny organizowaną w Atenach w czasie Panatenajów; relief wypukły, ale partiami z tendencją do linearności
- układ pasowy, jednolite tło i brak wyraźnego podziału na plany, wyłącznie niektóre postaci lekko na siebie zachodzą, co sugeruje przestrzeń
- realistyczne proporcje ciała oraz sposób oddania anatomii postaci
- część szat opracowana realistycznie, część – zwłaszcza w dolnych partiach – rygorystycznym układem naśladuje kanelury kolumn

Fidiasz –

Fryz panatenajski – fragmenty
(płaskorzeźby z Partenonu)

Fot. Marie-Lan Nguyen

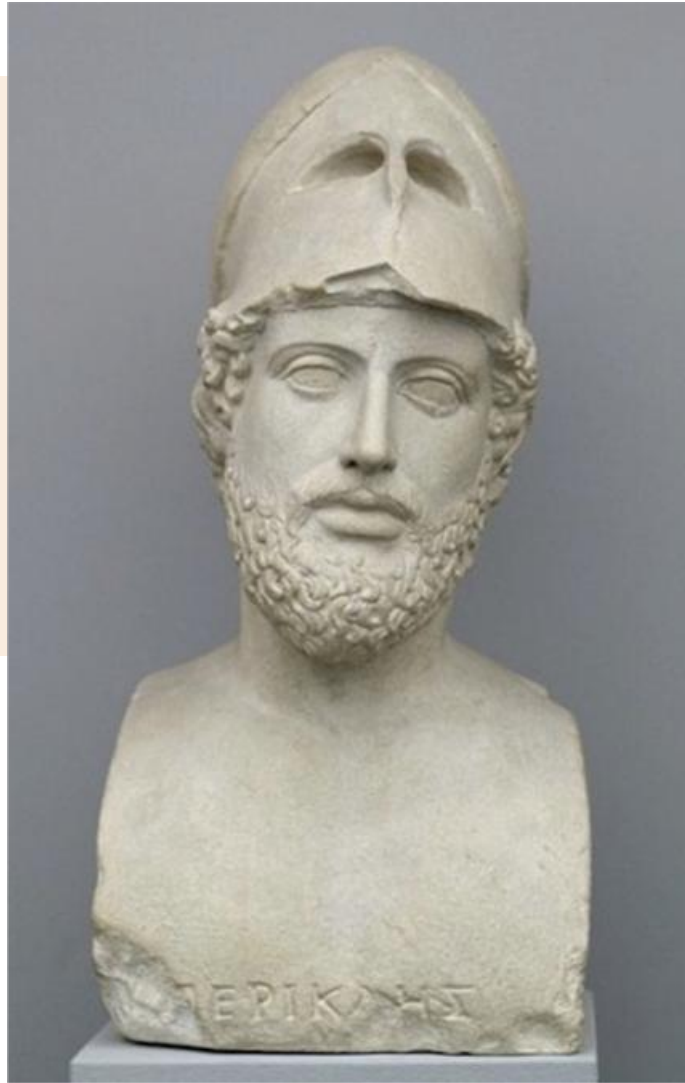
Fidiasz – Trzy Mojry
„styl mokrych szat”

Fidiasz –

Nike rozwiązuje sandał
„styl mokrych szat”

Kresilas –
Perykles

Myron –

Dyskobol (V w. p.n.e.)

- rzeźba przedstawiająca atletę rzucającego dyskiem ukazanego na moment przed wyrzuceniem go w powietrze
- ujęcie w tzw. ruchu zatrzymanym podkreślające wyidealizowaną sylwetkę postaci i napięcie mięśni
- taki układ sprawia, że postać wydaje się jednocześnie lekka, zrównoważona (idealne proporcje, prześwit między jej lewą ręką a tułowiem) i pełna wewnętrznego dynamizmu;
- neutralna twarz, pozbawiona napięcia

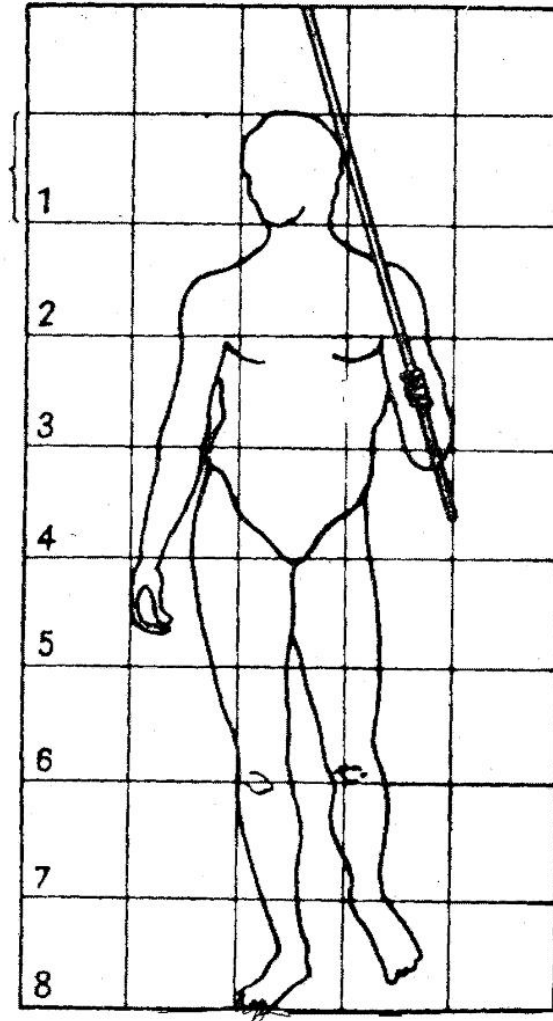
ZAPAMIĘTAJ!

Poliklet opracował kanon postaci ludzkiej, w którym jednostką miary jest głowa; według jego obliczeń idealne proporcje to 8 głów.

Jest to tzw. kanon 1:8.

Mimo eksperymentów innych rzeźbiarzy (np. Lizypa), to właśnie proporcje ustalone przez Polikleta były wzorem dla późniejszej sztuki.

kanon proporcji ciała
ludzkiego według Polikleta

KONTRAPOST – zasada kompozycyjna polegająca na ustawieniu postaci ludzkiej tak, aby ciężar ciała spoczywał na jednej nodze i na zrównoważeniu jej lekkim wygięciem tułowia i ramienia w stronę odwrotną; pozbawia to rzeźbę frontalności i uwypukla, np. mięśnie;

Poliklet –
Doryforos
V w. p.n.e.

Poliklet –
Diadumenos
(gr. wiążący opaskę)

Praksyteles –

Apollo Sauroktonos (z jaszczurką)

IV w. p.n.e.

- przedstawienie boga w sytuacji prozaicznej (uczłowieczenie)
- doskonałe proporcje ciała i mimetyczne oddanie anatomii – kanon Polikleta oraz idealizacja
- postać stoi w kontrapoście, lekko „esowate” wygięcie sylwetki, układ ciała naturalny, pełen gracji
- bryła otwarta, odśrodkowa, z dużą ilością prześwitów
- rzeźba harmonijna, emanująca spokojem tkwiącym m.in. w subtelnych gestach
- faktura zróżnicowana – delikatny kontrast między idealnie gładkim ciałem a lekko chropowatym pniem drzewa

Praksyteles –
Hermes z małym Dionizosem
IV w. p.n.e.

VENUS PUDICA – (Wenus wstydliva)
typ aktu kobiecego, w którym postać
przedstawiona jest jako młoda kobieta
w pozie stojącej; jedną ręką zasłania
łono na znak swojej wstydlivosti i
obyczajności; często również odwraca
wzrok w drugą stronę;

Praksyteles –
Afrodyta z Knidos
IV w. p.n.e.

Lizyp –
Apoksyomenos
IV w. p.n.e.

Lizyp –

Herakles Farnezyjski

IV w. p.n.e.

- rzymska marmurowa kopia rzeźby greckiej (oryginał był wykonany z brązu)
- przedstawienie odpoczywającego herosa opierającego się na swojej maczudze – ekspresyjny kontrast między tężyzną fizyczną postaci a jej naturalną pozą sugerującą zmęczenie, chwilowy brak siły
- kompozycja otwarta, statyczna
- układ ciała swobodny, podkreślona, realistycznie ukazana muskulatura
- proporcje 1:9, lekko wydłużone nogi

Fot. Marie-Lan Nguyen

Lizyp –
Ares Ludovisi (Odpoczywający)

Lizyp –
Portret Aleksandra Wielkiego
IV w. p.n.e.

Leochares –
Apollo Belwederski
IV w. p.n.e.

Obecnie w: Muzea Watykańskie, Rzym

Leochares –
Artemida na łowach
IV w. p.n.e.

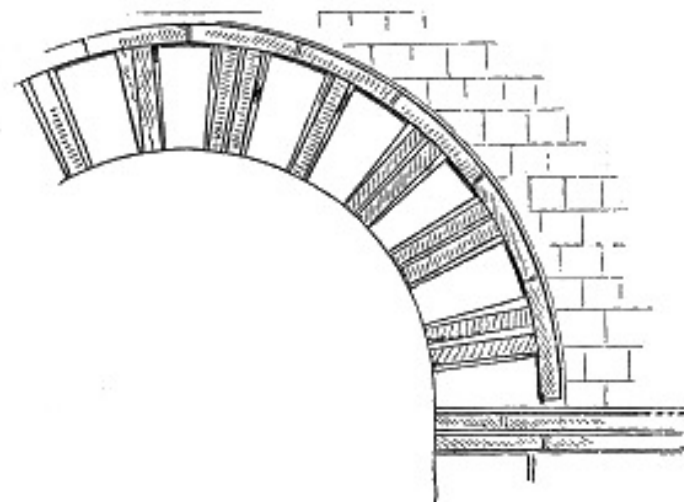
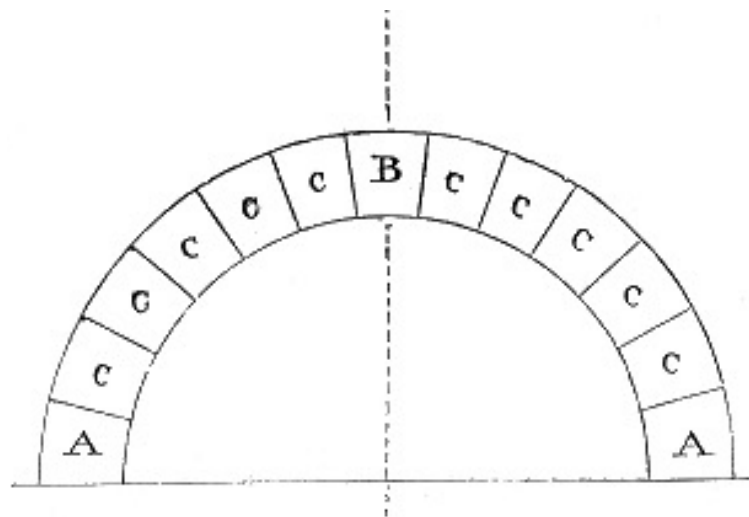

Skopas –
Bachantka
IV w. p.n.e.

OKRES HELLENISTYCZNY

ARCHITEKTURA:

- ◆ nastąpił ogromny rozwój urbanistyki i budownictwa użytkowego
- ◆ w miastach zakładanych na planie hippodamejskim [np. Aleksandria], z wyodrębnionymi dzielnicami (administracyjna, handlowa, itp.); przestrzeń agory i okręgów świątynnych wytyczały i ograniczały portyki
- ◆ wznoszono monumentalne budowle świeckie, m.in. biblioteki, oraz sakralne, np. okazałe ołtarze architektoniczne
- ◆ w budownictwie mieszkalnym pojawiły się domy z perystylem – dziedziniec lub ogród położony w głębi domu otoczony dookoła portykiem kolumnowym; skanalizowane, dekorowane malowidłami ściennymi i mozaikami posadzkowymi
- ◆ wprowadzono konstrukcję łuku z kłińców kamiennych

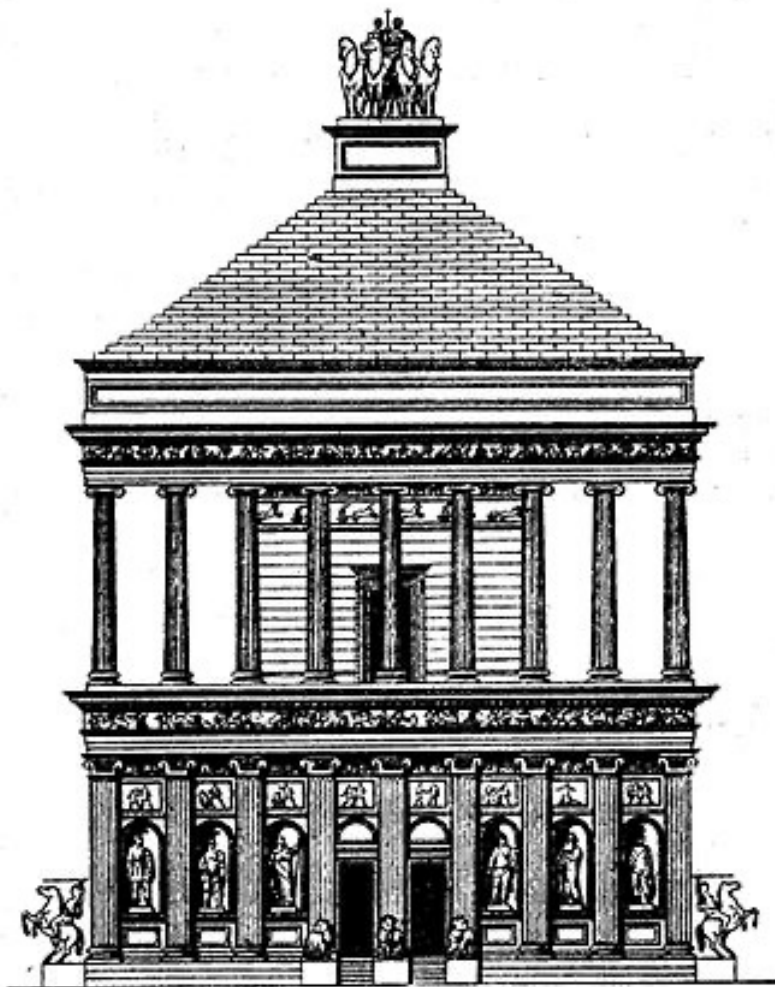

łuk z kłińców kamiennych

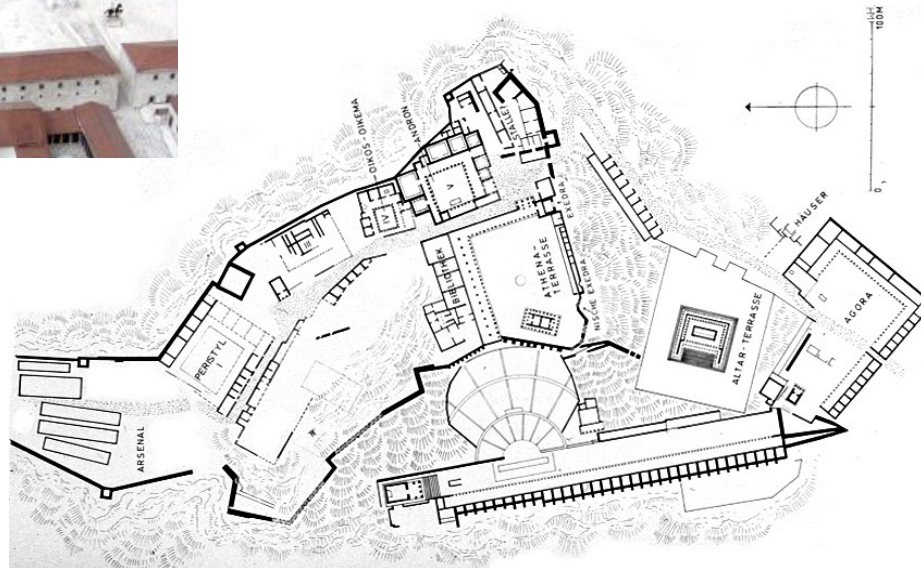

latarnia morska na Faros (rekonstrukcja)
III w. p.n.e.

mauzoleum w Halikarnasie
(rekonstrukcja)

makieta i plan Pergamonu

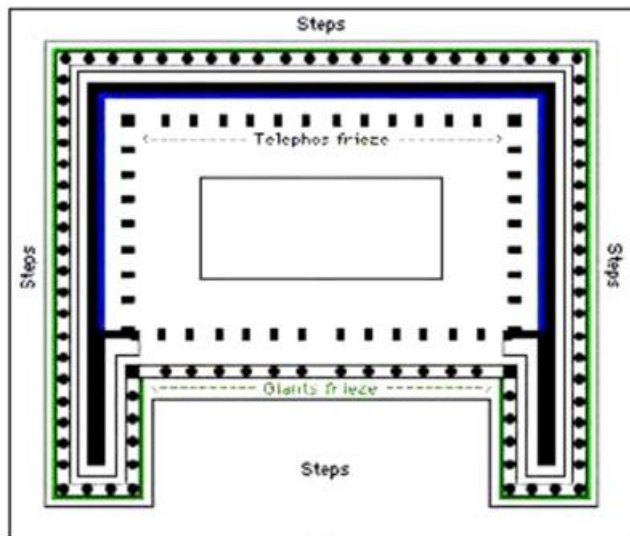
RZEŹBA:

- ◆ powstały nowe ośrodki rzeźbiarskie w Pergamonie, Aleksandrii, na Rodos
- ◆ nastąpiło silne zróżnicowanie i poszerzenie tematyki przedstawień od radosnych scen rodzajowych, np. dzieło Boetosa po przedstawienia pełne dramatyzmu i emocji, wręcz drastyczne, np. grupa Galów – ekspresja stała się w tym okresie bardziej istotna niż w okresie klasycznym
- ◆ nastąpiło porzucenie idealizacji na rzecz dużego realizmu – dbałość o detale, pietyzm przedstawienia, daleko posunięta szczegółowość w ukazaniu postaci i całych scen, np. w ukazaniu faktur
- ◆ powstawało coraz więcej kompozycji wielofiguralnych (w trójkącie), o skomplikowanym, często bardzo dynamicznym układzie przyczyniającym się do jeszcze większej ekspresji dzieł

Ołtarz Pergamoński (Wielki Ołtarz Zeusa)

- ołtarz poświęcony Zeusowi, ufundowany w II w. p.n.e. przez władcę Pergamonu Eumenesa II
- największy ołtarz starożytny, stanowiący samodzielną budowlę architektoniczną
- okalający go cokół wypełniony był dekoracyjnym reliefowym fryzem o długości 120 m ukazującym walkę bogów z gigantami [gigantomachia]
- reliefy przedstawiają chaotycznie skłębione postaci, spiętrzone formy w gwałtownym ruchu, bardzo ekspresyjne, wywołujące wrażenie wrzawy, niepokoju

Obecnie w: Muzeum Pergamońskie, Berlin

Altarz Pergamoński (fragment fryzu)

Obecnie w: Muzeum Pergamońskie, Berlin

Altarz Pergamoński (fragment fryzu)

Obecnie w: Muzeum Pergamońskie, Berlin

Polidor i Atenador z Rodos –

Grupa Laokoona

II-I w. p.n.e.

- trzypostaciowa grupa rzeźbiarska zakomponowana w trójkącie (*figura piramidale*)
- kompozycja dynamiczna, oparta na liniach diagonalnych, skosach
- bardzo realistyczne przedstawienie anatomii (mimetyzm przedstawienia), dbałość o proporcje i detale
- duża ekspresja, emocjonalność i dramatyzm ukazanej sceny, wrażenie wewnętrznego napięcia – przedstawienie walki, cierpienia, sugestywna mimika postaci

Obecnie w: Muzea Watykańskie, Rzym

FIGURA PIRAMIDALE –
(figura piramidalna) kształt
piramidy, w który zamknięta
jest kompozycyjnie główna
grupa figur w rzeźbie lub
na obrazie; stosowana od
starożytności, popularna w
sztuce dojrzałego renesansu;

Apollonios i Tauriskos z Tralles –
Byk Farnezyjski
(kopia rzymska)

Obecnie w: Muzeum Narodowe, Neapol

Grupa Galów: Gal zabijający żonę (III w. p.n.e.)

- dzieła z tzw. grupy Galów stanowią elementy wielkiego pomnika postawionego ok. 228 r. p.n.e. przez króla Attalosa I w Pergamonie dla uczczenia zwycięstwa nad Galatami
- rzeźby przedstawiają cechy fizyczne i moralne Galów, ich siłę i honor (np. godna samobójcza śmierć, by uniknąć niewolnictwa)
- realistyczne przedstawienie anatomii postaci, ujęcie bardzo ekspresyjne, oddziałujące na emocje odbiorcy

Grupa Galów: Umierający Gal (III w. p.n.e.)

Nike z Samotraki

III/II w. p.n.e.

Obecnie w: Luwr, Paryż

Nike z Samotraki

III/II w. p.n.e.

- rzeźba pełnoplastyczna w marmurze
- kompozycja dynamiczna, otwarta na przestrzeń, oparta na liniach diagonalnych, swobodna
- realistyczne przedstawienie anatomii i lekka idealizacja sylwetki
- delikatny modelunek, niewielkie zróżnicowanie faktury (skrzydła)
- „styl mokrych szat” podkreślający kształty, w dolnej partii układ draperii oddający ruch postaci

Wenus z Milo
II w. p.n.e.
Obecnie w: Luwr, Paryż

Spinario
(Chłopiec wyciągający cierń ze stopy)

Boetos –

Chłopiec z gęsią (Chłopiec duszący gęś)
(kopia rzymska)

MALARSTWO:

◆ posługiwało się następującymi technikami:

~ **ENKAUSTYKA**

~ **TEMPERA** - technika malarska, najpospolitsza i najtrwalsza obok woskowej, znana od starożytności, szeroko stosowana w średniowieczu, do końca XV w.; pigment łączono z dowolnym spoiwem emulsyjnym (żywica, oleje, tłuszcze lub wosk)

~ **MOZAIKA** - technika dekoracyjna zaliczana do malarstwa monumentalnego, polega na układaniu wzoru z drobnych, różnokształtnych barwnych kamieni, szkła i ceramiki na odpowiednio przygotowanym podłożu (świeża zaprawa wapienna, cement); poszczególne płytki m. nazywa się tesserami.

◆ wprowadzono tetrachromię – 4 barwy – biały, żółty, niebieski, czerwony

◆ Apollodoros z Aten uważany jest za pierwszego malarza greckiego, który stosował modelunek światłocieniowy, by nadać postaciom i przedmiotom trzeci wymiar (dążenie do mimesis – sztuka ma naśladować, jak najlepiej imitować naturę)

- ◆ pojawiają się nowe techniki i tematy malarskie:
 - **SKIAGRAPHIA** - posługiwanie się światłem i cieniem (Apollodoros)
 - **MEGALOGRAFIA** - malarstwo bardzo monumentalne, wielkich tematów historycznych i mitologicznych
 - **GRYLLOI** – karykatury

Najważniejsi malarze greccy: Apollodoros z Aten, Apelles, Mikon (stoapoikile – pstry portyk), Zeuxis i Nikias (malarstwo bardzo realistyczne), Timanes (przedstawianie uczuć, emocji, np. w portretach).

Bitwa pod Issos – mozaika z Domu Fauna w Pompejach (kopia rzymska)

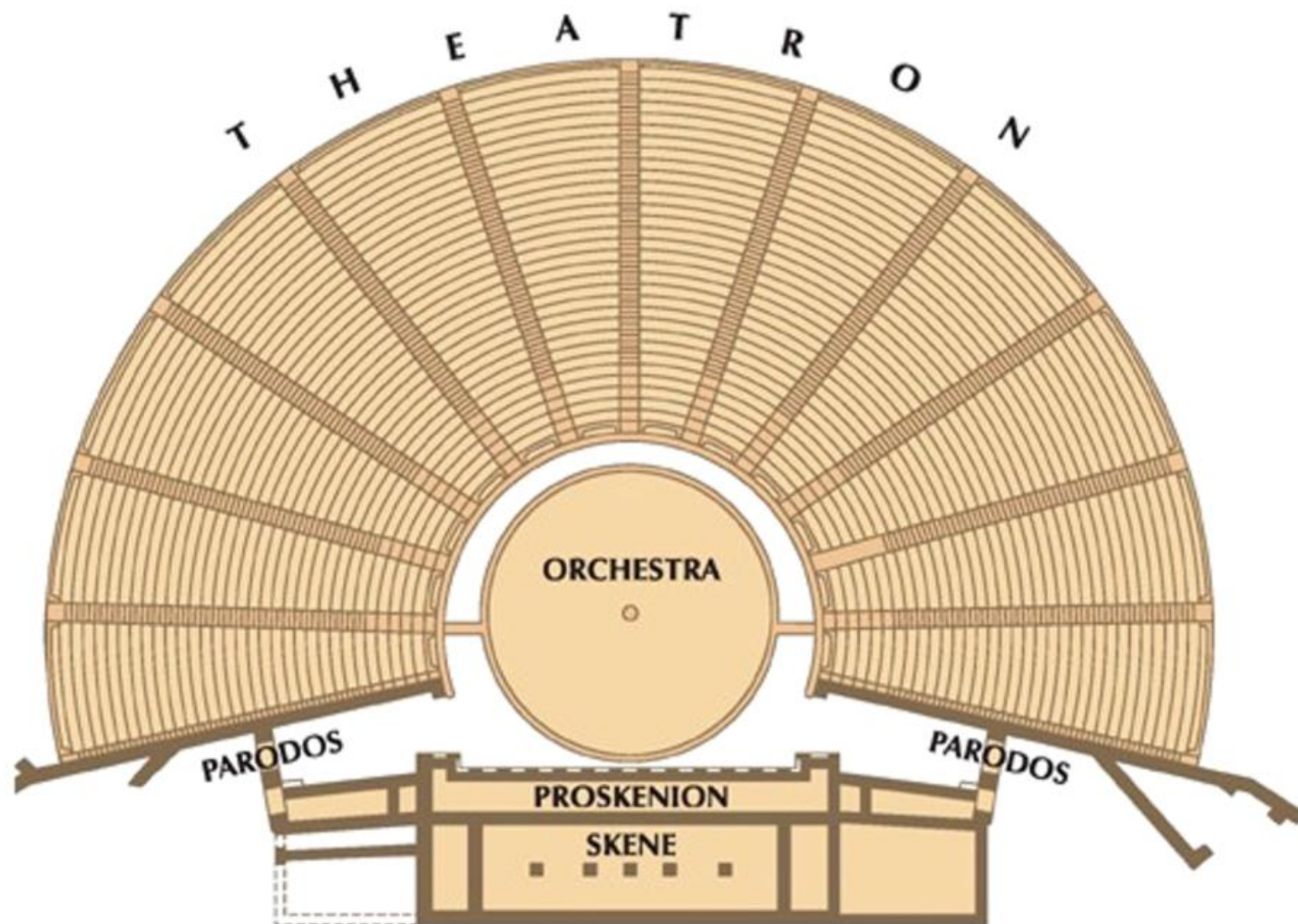
fragmenty mozaiki **Bitwa pod Issos** (Aleksander Wielki i Dariusz III)
z Domu Fauna w Pompejach

- kompozycja złożona, wielopostaciowa i wieloelementowa
- próba oddania przestrzeni poprzez ustawienie niektórych postaci pod kątem, np. czarne konie po prawej, koń w centrum skierowany zadem do widza
- dynamizm wprowadzony za pomocą licznych linii diagonalnych, krzyżujących się kierunków; kompozycja ekspresyjna, wrażenie wrzawy, celowego chaosu
- gama barwna zawężona do kolorów ciepłych – dominacja brązów i beży

BUDOWLE UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

TEATR - w pełni wykształconej formie (V w. p.n.e.) składał się z wykutej w zboczu wzgórza, amfiteatralnej, podzielonej na segmenty spiętrzonych siedzeń widowni (*theatron*), okrągłej sceny dla chóru (*orchestra*) oraz przylegającego do niej, usytuowanego naprzeciw widowni budynku (*skene*); budynek ten był poprzedzony podium do występu aktorów (*proskenion*); pomiędzy skene a widownią znajdowało się wejście dla aktorów (*parodos*)

ODEON - budowla o okrągłym kształcie, przekryta stożkowatym dachem wspartym na kolumnach, przeznaczona na występy muzyczne i śpiewacze, wewnątrz znajdowała się amfiteatralna widownia otaczająca estradę dla artystów

Schemat teatru greckiego

teatr Dionizosa w Atenach
(u stóp Akropolu)

ZAPAMIĘTAJ!

W przeciwieństwie do późniejszych teatrów rzymskich, umiejscowienie teatrów greckich było uzależnione od ukształtowania terenu, ponieważ widownię kuto w zboczu skalnym.

Teatr grecki nie pełnił funkcji rozrywkowej. Łączył w sobie funkcję sakralną i społeczną.

teatr w Epidauros (III/II w. p.n.e.)

GIMNAZJON - zespół budynków przeznaczonych do ćwiczeń gimnastycznych; początkowo drewnianych, od IV w. p.n.e. kamiennych, częściowo krytych; stanowił nieodzowną instytucję każdego miasta oraz tych okręgów sakralnych, w których odbywały się zawody sportowe; w jego skład wchodziły gimnazjon właściwy, stadion i palestra, w której mieściły się eksedy do wypoczynku, szatnie, łazienki

BULEUTERION - miejsce zgromadzeń rady miejskiej, budynek w kształcie dużej hali hypostylowej, ze spiętrzonymi rzędami siedzeń mającymi pomieścić kilkaset osób

SZTUKA GRECKA: KLUCZOWE INFORMACJE

Okres archaiczny (VII–VI w. p.n.e.) – widoczne wpływy egipskie, rzeźba jeszcze statyczna i frontalna: kora (posąg ubranej dziewczyny) i kuros (posąg nagiego młodzieńca) z charakterystycznym „uśmiechem archaicznym”; technika akrolitu w rzeźbie sakralnej.

Okres klasyczny (V–IV w. p.n.e.) – w architekturze: powstaje zabudowa Akropolu, w rzeźbie: skupienie na ciele – mimetyzm w oddaniu anatomii i idealizacja; Fidiasz – styl mokrych szat oraz monumentalne posągi bogów w technice chryzelefantyny (Atena i Zeus), Poliklet – kanon 1:8 i kontrapost (Doryforos), Praksyteles – typ Venus Pudica (Afrodyta z Knidos), Lizyp – smuklejszy kanon proporcji 1:9;

Okres hellenistyczny (III–I w. p.n.e.) – w rzeźbie: skupienie na emocjach – duży dynamizm, ekspresja i patos (Ołtarz Pergamoński), kompozycje złożone, w figurze piramidalnej (Grupa Laokoona, Byk Farnezyjski), obok wielkich tematów pojawiają się też groteska (grylloi – karykatury) i przedstawienia rodzajowe (np. Chłopiec z gęsią);

Terminy do utrwalenia: peripteros, tolos, entasis, interkolumnium, temenos, akrolit, chryzelefantyna, kora, kuros, kontrapost, Venus Pudica, figura piramidalna.

LITERATURA DODATKOWA

- ❖ Maria Ludwika Bernhard, *Sztuka grecka*, Wyd. Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1981.
- ❖ Elżbieta Makowiecka, *Sztuka grecka*, WUW, Warszawa 2008.
- ❖ *Sztuka Świata*, t. 2, Arkady, Warszawa 1990, s. 35-183.
- ❖ *Encyklopedia sztuki starożytnej*, Wyd. Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1974.

ŹRÓDŁA ZDJĘĆ

Zdjęcia niepodpisane są dziełem autorki niniejszego Vademecum, pochodzą z domeny publicznej lub z portali udostępniających obrazy na otwartej licencji niewymagającej podawania autorstwa tj. Pixabay czy Unsplash. Pozostałe reprodukcje i ilustracje zostały zaczerpnięte z Wikimedia Commons i tym podobnych źródeł. Szczegółowe informacje dotyczące ich autorstwa i rodzaju licencji oraz odpowiednie odnośniki zostały wymienione poniżej:

Kuros z Sunionu, fot. Zde, źródło https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kouros_NAMA_2720_102512.jpg, licencja: Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0 Polska (CC BY-SA 3.0), <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode.pl>

Auriga z Delf, fot. RaminusFalcon, źródło <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:AurigaDelfi.jpg>, licencja: Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0 Polska (CC BY-SA 3.0), <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode.pl>

Fidiasz „Trzy Mojry”, fot. Marie-Lan Nguyen, źródło https://commons.wikimedia.org/wiki/File:East_pediment_KLM_Parthenon_BM.jpg, licencja: Uznanie autorstwa 2.5 Ogólny (CC BY 2.5), <https://creativecommons.org/licenses/by/2.5/legalcode.pl>

Lizyp „Herakles Farnezyjski”, fot. Marie-Lan Nguyen, źródło https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Herakles_Farnese_MAN_Napoli_Inv6001_n01.jpg, licencja: Uznanie autorstwa 2.5 Ogólny (CC BY 2.5), <https://creativecommons.org/licenses/by/2.5/legalcode.pl>

Ołtarz Pergamoński – fragment fryzu, fot. Claus Albeiter, źródło https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nereus,_Doris,_Okeanos_Pergamonaltar.JPG, licencja: Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 3.0 Polska (CC BY-SA 3.0), <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/legalcode.pl>

Mozaika „Bitwa pod Issos”, fot. Magrippa at English Wikipedia, źródło <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexandermosaic.jpg>, licencja: GNU Free Documentation License, <https://www.gnu.org/licenses/fdl-1.3.en.html>

Podlinkowane materiały wideo:

Rekonstrukcja 3D Partenonu w Atenach, źródło: Youtube, Ancient Athens 3D, *The Parthenon - 3D reconstruction*, <https://youtu.be/PWPCZIUjYml>